

Бобровицький А.В., к.г.н., докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТИПОЛОГІЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

***Ключові слова:** економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, повна інтеграція, багатовимірні інтеграційні моделі, галузева інтеграція, політична інтеграція.*

Вступ. Актуальність теми. Сучасний розвиток суспільно-територіальних формувань передбачає взаємодію та конкуренцію між ними, поглиблення спеціалізації у відповідності до природних ресурсів, історичних особливостей розвитку, рівня освіти та трудових навиків населення та інших чинників. Кожне національно-територіальне утворення для поступального сталого розвитку повинне взаємодіяти з іншими утвореннями, забезпечуючи не лише можливість

обміну товарами та послугами, але й створюючи систему взаємозалежностей як основу системи власної безпеки, уніфікуючи та адаптуючи не лише технічні стандарти та умови але й власне законодавство. Таким чином створюючи крок за кроком систему взаємозалежностей і взаємозв'язків та формуючи інтегральні утворення. Шлях від простих міждержавних взаємовідносин до міждержавних утворень, що сприяють розвитку усіх членів утворення є інтеграційним шляхом. Аналіз вказаного процесу та його типологія, класифікація форм і проявів інтеграції є метою даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань інтеграції взагалі та економічної зокрема знаходиться в центрі уваги, як окремих дослідників так і міжнародних безпекових організацій та інституцій розвитку. Серед класичних досліджень, що стали основою вказаного напрямку є теорія економічної інтеграції Бела Балласи (Bela Balassa). Саме він вперше виділив рівні економічної інтеграції та провів дослідження, що розмежовує поняття кооперації та інтеграції. Питання економічної інтеграції були досліджені в працях Костюніної І.М., Пітера Драпера (Peter Draper), Марка Поллака та інших.

Формування цілей статті. Постановка завдання. Як правило дослідження стосуються аналізу регіональних проблем, проблем розвитку Європейського Союзу, але у жодному дослідженні не розглядаються підход щодо класифікації інтеграційних процесів та формування на основі аналізу таких процесів багатовимірних інтеграційних моделей для різних територіальних утворень. Першим етапом нашого дослідження є класифікація інтеграційних процесів та спроба пошуку причинно-наслідкових зв'язків між типами інтеграційних процесів та їх впливом на територіальні утворення з метою в майбутньому створення системи багатовимірних інтеграційних моделей розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Значення терміну інтеграція, що походить від латинського integration - означає відновлення окремих складових у єдине ціле. У монографії Б.Баласса «Теорія економічної інтеграції» дається наступне визначення слова інтеграція – це об'єднання окремих частин в єдине ціле. Окрім того автор зауважує, що слід розрізняти відмінності між термінами «інтеграція» і «кооперування» Наразі існують відмінності не лише кількісні, але й якісні. У якості прикладу пиводиться наступне:: підписання договору про торгівельне співробітництво між групою країн є прикладом розвитку кооперації. Але якщо вказані країни, окрім торговельного співробітництва ліквідовують митні бар'єри, то це вже є прикладом розвитку інтеграційного процесу. З нашої точки зору значення терміну інтеграція слід розглядати у вузькому і широкому сенсі.

Значення слова інтеграція у вузькому сенсі є об'єднання зусиль у вирішенні питань у одній галузі для досягнення кращих результатів діяльності галузі, сфери функціонування системи чи суспільного утворення. В широкому

сенсі слово інтеграція передбачає взаємодію усього комплексу елементів системи заради комплексного розвитку усієї системи. Стосовно просторових територіальних систем, то інтеграція передбачає комплексну взаємодію між окремими територіальними утвореннями заради забезпечення сталого розвитку усіх учасників такого об'єднання та вирішення питань і проблем що існують між учасниками об'єднання та перетворення внутішньої конкуренції в конкуренцію між аналогічними економічними утвореннями.

Виходячи з визначення терміну інтеграція логічним є розгляд типологій та підходів класифікацій інтеграційних процесів. З нашої точки зору, інтеграційні процеси слід розглядати з позицій вивчення суспільною географією даних процесів, а значить, коло вивчення даного питання звужується економічними, територіальними, політичними, екологічними та галузевими підходами. Нижче детальніше розглянемо кожен з підходів та проаналізуємо можливі типи інтеграційних утворень.

Інтеграцію можна характеризувати за різними ознаками. В залежності від ознак та завдань, що вирішує процес інтеграції поєднуючи різні суспільно-територіальні утворення для вирішення або комплексних проблем або специфічних проблем, що є складовими загальних.

Процес інтеграції можна класифікувати за територією, яку він охоплює. За територіальним охопленням на нашу думку слід виділити:

- глобальний рівень - глобальні інтеграційні процеси та утворення ;
- макрорівень - регіональні інтеграційні процеси та утворення;
- мезорівень – інтеграційні процеси, що відбуваються на території однієї країни, або на частинах територій суміжних країн;
- мікрорівень – інтеграційні процеси в рамках окремих територій однієї країни.

Процеси інтеграції можна також класифікувати за напрямками. Найвищим рівнем слід вважати комплексну, або економічну інтеграцію. Однак для досягнення найвищого рівня процес інтеграції характеризується окремими напрямками, які в даний часовий проміжок є найбільш необхідними або актуальними для розвитку країни, груп країн, або людства в цілому. Як правило, процеси інтеграції починаються з вирішення найбільш складних та актуальних проблем міждержавних відносин, які дають змогу гармонізувати стосунки та прискорити економічний, соціальний розвиток тощо. З огляду на сказане вище варто класифікувати напрямки інтеграції наступним чином:

- економічна інтеграція – комплексна інтеграція, що включає поєднання комбінацій напрямків взаємодії держав для вирішення соціально-економічних (суспільних) проблем регіону;
- політична інтеграція – взаємодія групи держав щодо розробки та впровадження механізмів спільного вирішення проблем регіону для

- відстоювання його інтересів у переговорах з іншими країнами чи регіонами;
- соціальна інтеграція – вирішення питання вільного пересування людей в межах одного регіону, соціальна адаптація, реабілітація, розвиток;
 - галузева інтеграція передбачає взаємодію країн на глобальному чи регіональному рівнях з метою створення оптимальних умов для розвитку окремих галузей суспільних комплексів з метою підвищення конкурентоздатності регіону та оптимізації спільного використання можливостей і ресурсів країн, що входять до даного інтеграційного угруповання;
 - торгівельна інтеграція – об'єднання країн заради створення умов для збільшення обміну товарами та послугами, що в результаті сприяє оптимізації економік країн, веде до поглиблення спеціалізації країн та регіонів, веде до розвитку прозорої конкуренції та в результаті до формування світових і регіональних товарних ринків;
 - екологічна інтеграція – в рамках концепції сталого розвитку ООН забезпечення сталого розвитку довкілля та поєднання зусиль держав для вирішення екологічних проблем;
 - інтеграція заради вирішення проблем людства та регіональних проблем;
 - військова інтеграція - поєднання зусиль та військових можливостей заради забезпечення безпеки в окремому регіоні та на глобальному рівні;
 - фінансово-валютна інтеграція – забезпечення обміну, торгівлі та розвитку необхідними загальновизнаними еквівалентами товарів, послуг, інвестицій для забезпечення розвитку людства, окремих країн та груп країн.

Можливим є класифікація інтеграційних процесів за часом. З нашої точки зору слід виділяти 2 типи інтеграційних процесів, щодо їх тривалості: постійні та термінові, тобто, пов'язані з вирішенням конкретної проблеми.

Вищим рівнем інтеграції є економічна інтеграція. Під нею дослідники розуміють найвищу ступінь інтернаціоналізації, коли зростаюча економічна взаємозалежність кількох країн переходить до об'єднання ринків товарів, послуг, трудових ресурсів, капіталу та формування цілісного ринкового простору з єдиною валютно-фінансовою системою, гармонізованою правовою системою, тісною координацією зовнішньоекономічної політики.

У відповідності з теорією економічної інтеграції Б. Баласою виділено п'ять рівнів інтегрованості:

1. **Зона вільної торгівлі** – об'єднання країн з метою відміни мита та кількісних обмежень у взаємній торгівлі зі збереженням автономності зовнішньоторговельної політики по відношенню до країн-учасниць. Таким є поняття класичної зони вільної торгівлі. У багатьох випадках

- зона вільної торгівлі включає не лише безмитну торгівлю, але й скорочення нетарифних обмежень у торгівлі, лібералізацію торгівлі послугами, спільну інвестиційну політику.
2. **Митний союз** – ліквідація митних бар'єрів у взаємній торгівлі, проведення спільної зовнішньоторгівельної політики на основі спільного митного тарифу у відношенні країн-учасниць.
 3. **Спільний ринок або принцип чотирьох свобод** – досягнення вільного пересування товарів, послуг, капіталів, осіб.
 4. **Економічний і валютний союз** – вільне пересування чотирьох факторів: проведення економічної і соціальної політики, в тому числі, у сферах промисловості, агропромислового виробництва, транспорту, енергетиці, валютно-фінансовій системі, введення єдиної валюти та створення єдиного емісійного центра.
 5. **Повна інтеграція** – формування єдиного валютного, економічного та політичного союзу, в тому числі, здійснення спільної зовнішньої політики і політики у сфері правосуддя, внутрішніх справ, введення єдиного громадянства.

Таким чином економічна інтеграція має поступальний еволюційний процес переходу від більш низьких до вищих форм економічної взаємодії. Вказана класифікація є практично доведена на перших чотирьох рівнях. Вказані рівні інтеграційних процесів підтверджені світовим та регіональним позитивним досвідом. Серед утворень, що служать взірцем теорії Б.Баласи слід назвати приклади Європейського Союзу та НАФТА. Вищий рівень економічної інтегрованості у вигляді повної інтеграції викликає сумніви, оскільки його житєвість практично доведена не була.

Існування просторових національно-територіальних соціально-економічних утворень у вигляді держав передбачає розвиток їх взаємодії з аналогічними утворенням для забезпечення власного розвитку, безпеки, раціонального використання природних ресурсів, соціальних і економічних потреб. Такий процес прийнято називати інтеграцією.

Процес інтеграції як основи еволюції суспільно-територіальних утворень не можна уявити повною мірою без відображення його характеристик, таких як економічна інтеграція, соціально-культурна інтеграція, безпекова інтеграція, соціальна інтеграція, екологічна інтеграція, фінансова інтеграція, технологічна та виробнича інтеграція. Кожен з означених вище напрямків інтеграції у поєднанні може формувати комплексну інтеграцію територій.

З історичних часів спонуканням до посилення взаємозв'язків між окремими територіям був обмін, або розширення ринків, розширення власних територій для забезпечення зростаючого населення. Процеси інтеграції відбувались, як правило, шляхом завоювань сильнішими національно-територіальними утвореннями слабших та насильницьке нав'язування системи

цінностей сильнішої сторони таких об'єднань. З формуваннями системи світового порядку, що виникла в результаті підведення підсумків Другої світової війни 1939 - 1945 рр. Глобальна система взаємовідносин між державами в результаті створення Організації Об'єднаних Націй та Бреттон-Вудських домовленостей отримала інструменти взаємодії, допомоги, захисту та вирішення спірних питань. Ці домовленості поклали початок формування глобальних інституцій та створення системи світових взаємовідносин, як початкової стадії формування світового порядку, у тому числі економічного порядку.

Результатом домовленостей стало формування типології країн, за їх місцем та роллю в системі світових економічних відносин та впливу на світовий розвиток. Серед країн були сформовані групи країн лідерів, що стали донорами та мізковим центром глобальної системи розвитку та країнами, що виизначились як об'єкти впливу групи країн-лідерів. Така ситуація існувала до середини 90-х років ХХ століття, до того часу, коли потреби в енергетичних металургійних, продовольчих ресурсах перестали територіально співпадати з розміщення країн лідерів-донорів.

З цього часу починається перерозподіл центрів впливу між розвиненими країнами-лідерами та країнами на територіях яких зосереджені енергетичні ресурси, інші природні ресурси, у тому числі і агрокліматичні та інтенсивно зростаючий промислово-виробничий потенціал. Сформувались центри нового економічного впливу, такі як КНР, Індія, Бразилія, Мексика. Серед країн з світовими запасами енергетичних ресурсів сформувався енергетичний картель – ОПЕК, що формує політику торгівлі вуглеводневими ресурсами, прискорюючи чи стримуючи розвиток окремих регіонів та галузей світової економіки.

Однак система глобального регулювання та впливу здійснюється за участі провідних країн – лідерів світової економіки через міжнародні інституції, які були утворені внаслідок рішень прийнятих у Бреттон Вуді у 1945 році. До таких глобальних інституцій належать: Світова Організація Торгівлі (Женева, Швейцарія), Міжнародний Валютний Фонд (Вашингтон, США), Група Світового Банку (Вашингтон, США), Банк Міжнародних Розрахунків (Базель, Швейцарія). Вказані міжнародні об'єднання є ключовими у вирішенні основних міждержавних взаємовідносин, що визначають розвиток, як окремих держав так і територій цілих регіонів. Глобальна система координації та взаємодії потребує постійного вдосконалення, оскільки вона протягом десятиліть після створення так і не стала вирішальною у формуванні світового економічного простору, а відіграє лише дорадчу та консультивну роль, і не має змоги здійснювати рішучий вплив на розвиток окремих регіонів та вирішення локальних проблем у порівнянні з впливом окремих країн.

Другим рівнем інтеграційних об'єднань за територіальним принципом є регіональні економічні об'єднання. Традиційно виділяються 3 регіональні

центри економічної інтеграції – Європа, Північна Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон (див. Таблицю 1)

Таблиця 1. Макроекономічні показники провідних економічних утворень світу 2007 р.*

	Населення мільйонів чол	ВВП млрд. дол. США	Середньодушовий ВВП (дол.США)	Кількість країн- учасниць
ЄС	496,2	12 0025,4	24 235	27
НАФТА	430,5	15 279,3	35 491	3
ВАС	3 164,0	22 054,3	17 907	16
АСЕАН	553,9	2 172,0	4 044	10

Найбільш вдалим прикладом регіональної економічної інтеграції та класичним прикладом поетапності та логічності формування регіонального об'єднання стало формування Європейського Союзу. Ще в 40 роках Уїнстон Черчіль запропонував створити Об'єднані Штати Європи. Початком реалізації цієї ідеї було укладення договору Про європейське об'єднання вугілля і сталі шести європейськими країнами – Німеччиною, Францією, Італією, Бельгією, Нідерландами, Люксембургом у 1951 році. Наступними кроками у формуванні регіонального об'єднання стали 2 Римські договори – Про створення Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Співтовариства з Атомної Енергії. Після чого були втілені цілий ряд кроків, що стимулювали спільний розвиток та підтримували учасників регіонального об'єднання такі як: Основи спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy)(1962 рік), утворення Митного Союзу (1968 рік). З 1979 року функціонує Європейська валютна система. У 1985 році ЄС розширюється до 10 держав, а в 1992 році був підписаний Маастріхтський договір про створення Європейського Союзу, що вступив в силу у 1993 році. У 1995 році вступив в силу Шенгенський договір про спільну візову політику держав ЄС.. З 1 березня 2002 року функціонує економічний і валютний союз, а в 2004 році в Римі підписана Конституція ЄС, що до цього часу не ратифікована усіма країнами-учасниками ЄС.

НАФТА є другим за значенням прикладом економічно-торгівельного об'єднання. Початок його створення було покладено підписанням угоди про канадсько-американську зону вільної торгівлі КУСФТА (Canadian-USA Free Trade Agreement), яке вступило в силу у 1989 році. Головною метою угоди було утворення зони вільної торгівлі між двома країнами протягом наступних 10 років. Основою КУСФТА стала угода між США Канадою та Мексикою, що вступило в силу у 1994 році. Незважаючи на вказану угоду в торгівлі між країнами є ціла низка виключень та позицій, що передбачають гармонізацію торгівлі протягом 10 – 15 років, особливо чутливими є позиції що стосуються торгівлі сільськогосподарською продукцією та продукцією харчової

промисловості. Важливими аспектами розвитку НАФТА є гармонізація торгівлі, та нерівномірність або асиметричність розвитку торгівлі, у зв'язку з асиметричністю розвитку ринків країн учасниць. Створення найбільшої в світі зони вільної торгівлі, в основному, завершилось у 2009 році. Це інтеграційне утворення концентрує одну третину світового ВВП та має один з найвищих показників долі ВВП на душу населення. В результаті створення НАФТА рівень внутрішньої торгівлі між країнами, що входять до його складу зріс на 25%. Така тенденція, з одного боку, забезпечує сталий розвиток економік країн, з іншого, опосередковано впливає на зниження конкуретоздатності по відношенню до зовнішніх ринків. А внутрішня політика США в агропромисловому виробництві, спрямована на субсидування національного виробника негативно впливає на агропромислові комплекси Мексики та Канади – веде до скорочення агропромислового виробництва в цих країнах та до підвищення безробіття в аграрних районах цих країн.

В Південній Америці в стані формування знаходиться ще одна зона вільної торгівлі МЕРКОСУР (Mercado Común del Sur – Mercosur), що об'єднує Аргентину, Бразилію, Парагвай, Уругвай, Венесуелу. На правах асоційованих членів в цій організації беруть участь Чилі, Болівія, Перу, Колумбія, Еквадор. Спостерігачем в рамках даного об'єднання виступає Мексика.. Стратегічною метою МЕРКОСУР є створення спільного ринку у якості перехідного етапу до формування зони вільної торгівлі. Вказане угруповання було утворене у 1995 році, однак до цього часу існують ряд нетарифних обмежень, що негативно впливають на розвиток торгівлі в рамках угруповання. У 2004 році 12 країнами Південної Америки була підписана Декларація КУСКО, якою започатковано створення Південноамериканської Співдружності Націй (South American Community of Nations – CSN). Головною метою нового об'єднання є створення зони вільної торгівлі в рамках МЕРКОСУР та Андської Співдружності. В перспективі планується в рамках даної організації формування економічного союзу за зразком Європейського Союзу.

В Азійсько-Тихоокеанському регіоні після завершення II світової війни та прискоренням розвитку економік країн, розпочалися активні інтеграційні процеси. Зокрема були утворені такі об'єднання країн як АСЕАН, ВАС, АТЕК.

АСЕАН – Асоціація країн Південно-Східної Азії (Association of South-East Asian Nation – ASEAN) була започаткована в у 1967 році. До її складу входять Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіпіни. Основним завданням, визначеним під час Бангкокської конференції є створення митного союзу та сприяння економічному зростанню. В 1992 році в Сінгапурі було прийнято рішення щодо створення зони вільної торгівлі АФТА (ASEAN Free Trade Agreement – AFTA) у складі шести найбільш розвинених країн об'єднання: Сінгапур,

Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Індонезія, Бруней. Пізніше до зони вільної торгівлі преднались інші країни АСЕАН.

САС або Східноазійська співдружність почала формуватись, починаючи з зустрічей на вищому рівні країн АСЕАН плюс 3 (Японія, КНР, Південна Корея). Пізніше до таких періодичних зустрічей приєнались керівники Індії, Австралії, Нової Зеландії. Прийнято рішення щодо створення Східноазійського співтовариства (East Asian Community) в період до 2020 року, однак між потенційними учасниками майбутнього об'єднання немає єдиної точки зору на майбутнє. Вони різняться на такі, які прагнуть створити Паназійську зону вільної торгівлі, до таких, що хочуть створити Азійський фінансовий союз. За ініціативою Японії була підписана угода про створення Спільного економічного партнерства країн Східної Азії (Comprehensive Economic Partnership for Asia - CEPAA).

АТЕС – Форум Азійсько-Тихоокеанського Економічного Співробітництва започатковано у 1989 році у складі 12 країн – США, Канада, Нова Зеландія, Японія, Республіка Корея та країни АСЕАН. Основними завданнями форуму є створення зони вільної торгівлі в Азійсько—Тихоокеанському регіоні та рух в напрямку вільного переміщення інвестицій та капіталів між країнами учасниками.

Для Євразійського континенту характерними є інтеграційні об'єднання, що виникли після розпаду СРСР. До таких об'єднань належить СНД, яке було утворене для продовження та розвитку інтеграційних зв'язків між країнами, що утворились в результаті розпаду СРСР, але наслідки примусової інтеграції радянських часів та безпелаяційне домінування РФ є основною причиною відсутності прагнення інтеграційного розвитку між цими країнами. Незважаючи на добре розвинені кооперативні зв'язки та великий рівень взаємозалежності між цими країнами. СНД відіграло важливу роль після розпаду СРСР, виступаючи в ролі пом'якшуючого фактора при утворенні незалежних економік та формування раціональних систем економічних зв'язків країн, що сформувались та надавши в перехідний період певні компенсатори під час швидкого розвитку дезінтеграційних процесів радянських часів.

На Африканському континенті утворилось кілька угруповань, які за мету ставлять розвиток зон вільної торгівлі в межах однієї компактно розміщеної групи країн, зокрема, це об'єднання країн МАГРИБу в Північно-Західній Африці, Південно-Африканська зона вільної торгівлі, Організація Африканської Єдності та інш.

Будь-яке інтеграційне утворення на шляху до комплексної (економічної) інтеграції проходить шлях, що складається з кроків по розвитку інтеграційних процесів, що вирішують першочергові проблеми, які стоять перед групою країн. Наприклад, історія Європейського Союзу починалась з вирішення трьох ключових проблем: проблем пов'язаних з виробництвом сталі та видобутком

вугілля та їх споживанням та проблеми розвитку співробітництва у освоєнні атомної енергії. Вирішення вказаних проблем викликало необхідність вирішення інших проблем співробітництва та співіснування країн в рамках Європи. Інтеграційний процес розвивався від окремих процесів в певних галузях, що дало позитивний економічний ефект і викликало необхідність розвитку співробітництва в інших галузях економіки та сферах соціального і політичного життя Європейського континента.

Позитивний приклад співробітництва 6 країн викликав зацікавленість інших суміжних країн, які поставили за мету стати членами вказаного клубу країн, які знайшли формулу спільного існування та розвитку, протистояння зовнішнім викликам.

Стосовно глобальних інтеграційних процесів, то існуюча світова спільнота пройшла значний шлях, створивши елементи глобальної системи взаємодії. Основним досягненням глобальної інтеграції стали досягнення в царинах розвитку світової торгівлі та формування світових товарних ринків та ринків послуг, створення світової монетарно-фінансової системи та попередні домовленості щодо регулювання такої системи та світової системи грошових еквівалентів товарів, послуг та інвестицій, що дає змогу оперативно регулювати фінансові та товарні потоки, прискорюючи процеси формування світових товарних ринків. Створена світова система торгівельних відносин, що є базовою для взаємодії держав та регіонів, забезпечуючи вільний обмін та прискорюючи розвиток усього людства. Результатом II Світової Війни стало створення глобальної системи безпеки, яка на сьогодні не має вирішального впливу, а лише дорадчий голос при вирішенні питань, які донедавна вирішувались лише шляхом військових дій.

Наявна система ООН дозволяє ідентифікувати та вирішувати на глобальному рівні як глобальні, так регіональні проблеми, шляхом залучення до вказаного процесу технологій, наукових досліджень та системи заходів у рамках усього людства.

Інтеграційні процеси проходять у 2 напрямках: від глобального до регіонального та локального рівнів та навпаки. Окремі регіональні ініціативи, що стосуються глобальних проблем розвиваються і розширюються до глобального рівня. Таким чином посилюється відповідальність усього людства за долю планети, збільшується конкурентність кожної країни у змаганні за участь у процесі глобальної та регіональної інтеграції.

Резюме. Багатогранність процесів інтеграції та її типів робить можливим аналіз її кількісної та якісної оцінки та можливості впливу, як позитивного так і негативного на суб'єкти інтеграційних процесів а також учасників інтеграційних процесів на досягнення цілей інтеграції. Оцінка варіантів учасі країни в інтеграційних процесах дає можливість моделювати розвиток країн в в короткотерміновій, середньотерміновій та довготерміновій перспективах.

Окрім того, використання класифікацій та типів інтеграційних процесів дає можливість побудови багатовимірних моделей з порівняльними можливостями різновекторних можливостей розвитку країн та управління розвитком країн на основі багатовимірних моделей.

Викорстані джерела:

1. Костюнина И.М. Интеграционные объединения мира.//Г.М.Костюнина. Н.Н.Ливенцев // Мировая экономика и мировые экономические отношения /Под редакцией А.С.Булатова и Н.Н. Ливенцева – Москва, Магистр, 2008 – с. 164 – 187
2. Шишков Ю.В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ – Москва. НП «III тысячелетие», 2001 с.17
3. Bella Balassa Theory of Economic Integration, Richard D.Irwin, 1961
4. Andreas Heisenclever, Peter Mayer, Valter Rittberger Integration Theories and International Regimes; Oxford Press 20000
5. CIA WorldFackbook 2008.
6. Mark A.Pollack, International Relations Theory and European Integration, Italy 2000

Бобровицький А. Типологія та класифікація інтеграційних процесів як об'єкт дослідження суспільної географії Стаття присвячена дослідженню ролі інтеграції в суспільно-географічних дослідженнях. Здійснена спроба класифікації типів інтеграційних процесів за змістом, територіальністю, часом. Дана характеристика регіональних утворень та ієрархії таких утворень, їх структури як основних компонентів для моделювання територіального розвитку

Ключові слова: економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, повна інтеграція, багатовимірні інтеграційні моделі, галузева інтеграція, політична інтеграція.

Бобровицький А. Типология и классификация интеграционных процессов как объект исследования общественной географии Стаття посвящена исследованию роли интеграции в общественно-географических исследованиях. Предпринята попытка осуществления классификации типов интеграционных процессов по содержанию, территориальности и времени. Дана характеристика региональных образований и их еирахии, их структуры как основных компонентов моделирования территориального развития.

Ключевые слова: экономическая интеграция, зона свободной торговли, таможенный союз, общий рынок, полная интеграция, многомерные интеграционные модели, отраслевая интеграция, политическая интеграция.

Bobrovytskyi A. Classification and types of integration processes as a subject human geography research. The present research deals with the defining of the role of integration processes in human geography. The main types of integration processes were defined: due to content < spatial development and timing. There were characterized global and regional integration units and their hierarchy as components for modelling spatial regional development.

Keywords: economic integration, free trade zone, custom union, common market, multidimensional integration models, political integration, political integration.